

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

МІЛЕВСЬКА АЛЬОНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.982.4

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДРОБЛЕННЯМ НОТАРІАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Ірпінь – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Цимбал Петро Васильович,

Університет державної фіскальної служби України,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Клименко Ніна Іванівна,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, професор

Весельський Віктор Казимирович,

Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Захист відбудеться «29» червня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресом: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розіслано «27» травня 2016 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.В. Омельчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наукові орієнтації сучасного суспільства ґрунтуються на проголошених в державі реформах, що впливають на усі правові сфери і зумовлюють трансформацію дослідницьких знань у різних галузях. На часі комплексна розробка кримінальних процесуальних та криміналістичних категорій, спрямована на оптимізацію кримінального провадження і ефективного виконання його завдань, що передбачає й виокремлення специфічних рис окремих груп кримінальних правопорушень та особливостей їх розслідування.

Задекларований в Конституції України обов'язок неухильного додержання законів України, не посягання на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68) потребує державного реагування за його невиконання, зокрема, й засобами кримінально-правового впливу. Вчинення ж кримінальних правопорушень особами, що складають присягу як офіційне зобов'язання дотримання правових, моральних норм у своїй професійній діяльності, становить підвищену суспільну небезпеку. Тому кримінальні правопорушення у нотаріальній сфері, зокрема пов'язані із документообігом, не лише посягають на права, свободи та інтереси громадян, руйнують інформаційні відносини у цивільному обороті, а й нівелюють довіру до цього інституту громадянського суспільства, як гарантії чесного і справедливого надання правової допомоги.

Нотаріальні документи відображають професійну діяльність нотаріуса, публічно-правові послуги якого відіграють вагомий роль у суспільстві, що підтверджується як першістю прийняття у незалежній Україні спеціального законодавчого акту в цій сфері (1993 р.) й постійною державною увагою до порядку правового регулювання відносин у ній, так і статистичними даними щодо: кількості нотаріусів в Україні (за даними Нотаріальної палати України – 5616 приватних нотаріусів і 815 державних нотаріальних контор); кількості щорічних звернень до нотаріусів (близько 4,4 млн. щорічно) та оскаржень їхньої діяльності (до Міністерства юстиції України – в середньому 45–50 скарг за півріччя), зокрема, і в судовому порядку (близько 320)¹. Важливість самих нотаріальних документів вбачається й в можливості електронного доступу до перевірки спеціального бланка такого документу за відповідними серією і номером у Єдиному реєстрі спеціальних бланків нотаріальних документів.

Попри латентність кримінальних правопорушень у сфері нотаріальної діяльності і поодинокі випадки притягнення нотаріусів до кримінальної відповідальності, в період 2014–2015 рр. (за даними Єдиного реєстру судових рішень) підроблення документів мало місце у понад 5 тис. випадків, з них в 14% судових рішень вказувалось на виготовлення, обіг чи використання підроблених нотаріальних документів (бланків, печаток). Комплексні знання щодо підроблення, збуту, використання нотаріальних документів допомагають у розв'язанні проблемних питань розслідування інших кримінальних правопорушень (шахрайства, фіктивного підприємництва та ін.), з'ясуванні обставин відповідного

---

¹ Бюлетень нотаріальної практики [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Нотаріальної палати України. – Режим доступу: <http://npu.in.ua/ua/vidannya/byuleten-notarialnoji-praktiki#>.

предмета доказування.

Теоретичною основою для дослідження стали праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених, таких як: О.В. Баулін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Т.В. Бутко, С.В. Веліканов, В.К. Весельський, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, А.П. Запотоцький, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Л.М. Лобойко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, О.І. Мотлях, В.В. Назаров, В.Т. Нор, Н.М. Парасюк, М.Я. Сегай, В.М. Стратонов, В.М. Тертишник, Н.О. Тимошенко, В.В. Топчій, Л.Д. Удалова, С.Я. Фурса, П.В. Цимбал, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько, Л.Е. Ясінська та ін.

Питання підроблення різного роду документів висвітлені в дисертаційних роботах: В.С. Богачука, М.Ю. Будзієвського, С.Й. Гонгало, О.Л. Кобилянського, І.М. Осики, Л.Л. Патик, Н.А. Потомської, О.В. Шведової та ін.

Окремі аспекти нотаріальної сфери в кримінальному процесі, криміналістиці, кримінальному праві відображені в дослідженнях О.В. Коротюк (Нотаріус як спеціальний суб'єкт злочину. – Київ, 2014), О.Є. Остапенко (Охорона нотаріальної таємниці в кримінальному судочинстві. – Київ, 2014), Н.І. Пінчук (Теоретичні та правові питання і практика криміналістичного забезпечення діяльності нотаріату. – Київ, 2008), О.І. Поповченко (Проведення кримінально-процесуальних дій з участю осіб, які виконують нотаріальні функції. – Київ, 2010).

Проте спеціальні монографічні роботи з окресленої тематики на сьогодні відсутні. Наукові здобутки учених в кримінальному процесуальному праві, криміналістиці, судовій експертизі сприяють виокремленню особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, розкриттю їх специфічних рис, новому осмисленню юридичних категорій і понять.

Наведене засвідчує актуальність обраної теми дослідження, спонукає до комплексного підходу у вивченні загальнотеоретичних і практичних проблемних питань кримінальної процесуальної сфери та криміналістики у прив'язці до нотаріальної діяльності й використанні у ній нотаріальних документів, висвітлює доцільність окреслення організації, процесуального забезпечення досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень, дозволяє запропонувати авторське бачення шляхів удосконалення чинного законодавства у цьому напрямку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011-2015 р.р., затверджених загальними зборами НАПрН України 24.09.2010 р. №14-10 (зі змінами від 05.03.2012р., №4-12); відповідає положенням Стратегії сталого розвитку „Україна – 2020”, схваленої Указом Президента України 12.01.2015 р. №5/2015, ґрунтується на приписах Концепції реалізації державної політики в сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р, в рамках науково-дослідної теми кафедри кримінального процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України „Удосконалення кримінального провадження в Україні (кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти)”, державний реєстраційний номер 0115U002808.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету

державної податкової служби України 26 квітня 2012 року, протокол № 9, уточнена 28 січня 2016 року, протокол № 1 та включена до планів науково-дослідних робіт навчального закладу.

Мета і завдання дослідження. У дисертаційній роботі поставлено за мету на підставі вивчення, аналізу та узагальнення наукових і нормативних джерел визначити особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, його організацію та процесуальне забезпечення, окреслити проблемні питання досудового розслідування цих кримінальних правопорушень й сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Визначена мета дисертаційного дослідження зумовила необхідність розв'язання таких задач:

- висвітлити стан наукової розробленості проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів;
- охарактеризувати зміст криміналістичного дослідження нотаріальних документів через його складові, окреслити їх ознаки;
- виокремити кримінальні правопорушення, пов'язані з підробленням нотаріальних документів та надати їм криміналістичну характеристику;
- встановити способи підроблення нотаріальних документів досліджуваних кримінальних правопорушень;
- з'ясувати особливості початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів;
- визначити слідчі (розшукові) дії, властиві розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів;
- з'ясувати особливості призначення і проведення експертизи нотаріальних документів під час досудового розслідування;
- провести моніторинг використання можливостей Міністерства юстиції України у розслідуванні досліджуваних кримінальних правопорушень;
- надати рекомендації щодо оптимізації процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства при провадженні досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів.

Предметом дослідження є особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає система загальнонаукових та спеціальнонаукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. З урахуванням специфіки теми, мети і задач дослідження використовувалися такі методи: діалектичний метод (дозволив розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємозумовленість та сприяв розумінню об'єкта дослідження щодо поєднання потреб наукових досліджень та практики діяльності органів досудового

розслідування – розділи 1–3); історико-правовий метод (надав можливість дослідити генезис наукової думки щодо змісту використаних у дослідженні правових понять – підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 3.1, 3.2); догматичний метод (при тлумаченні юридичних категорій, для поглиблення й уточнення понятійно-категоріального апарату – підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); порівняльно-правовий метод (для опрацювання наукових думок та нормативно-правових актів у сфері нотаріату, судової експертизи, кримінально-правової охорони документообігу, кримінального провадження – підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1–2.3); формально-логічні методи (застосовувалися при виокремленні кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, розмежуванні форм, видів і способів їх вчинення, вивченні структури і змісту досудового розслідування, порядку проведення слідчих (розшукових) дій, визначенні напрямків використання можливостей органів юстиції у розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень та профілактичних заходів щодо усунення обставин, що сприяли їх вчиненню – підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); системний метод (надав змогу визначити характерні риси досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів – підрозділи 1.3, 2.1., 2.2, 2.3); статистичний метод (для підтвердження отриманих теоретичних висновків даними аналізу судової статистики – підрозділи 2.1, 2.2, 3.2); соціологічний метод (під час анкетування і узагальнення підсумків опитування слідчих, вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ), пов'язаних з розслідуванням підроблення нотаріальних документів – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 162 слідчих органів внутрішніх справ в Київській, Житомирській, Полтавській та Тернопільській областях України за 2012–2015 роки; узагальнені дані вивчення 197 кримінальних проваджень (справ), пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, які провадились на території України; офіційні дані Державної служби статистики України, аналітичні і статистичні матеріали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Міністерства юстиції України, Нотаріальної палати України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у самій постановці проблеми, так і у способі її вирішення. За характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів. В дисертації обґрунтовується низка нових теоретичних положень і висновків, які розширюють уявлення та визначають перспективи наукового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів. Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики є такі положення і висновки:

вперше:

– запропоновано використання в криміналістичному дослідженні широкої концепції категорії „нотаріальний документ” як будь-який документ, створений чи використований під час здійснення нотаріальної діяльності (нотаріальних дій), що має значення для вирішення завдань кримінального провадження, охоплюється

поняттям „нотаріальний документ” в контексті проведення криміналістичного дослідження;

– виокремлено кримінальні правопорушення, пов’язані з підробленням нотаріальних документів, за об’єктивними і суб’єктивними ознаками та надано їм криміналістичну характеристику;

– внесено пропозиції в частині удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів, зокрема щодо закріплення в КПК України поняття „повідомлення про кримінальне правопорушення”;

удосконалено:

– розуміння категорій „спосіб підроблення”, „форма підроблення” і „вид підроблення” як системоутворюючих елементів криміналістичної характеристики цього явища;

– напрямки процесуального забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів, зокрема, щодо інформаційної взаємодії органів юстиції (нотаріату), правоохоронних органів і суду, використання спеціальних знань у сфері нотаріату та розслідування підроблення нотаріальних документів;

дістало подальший розвиток:

– питання, пов’язані з підробленням нотаріальних документів, залученням до кримінального провадження нотаріусів та наукові погляди на розвиток дотичних до розглядуваної проблематики правових категорій і понять;

– змістовного наповнення елементів криміналістичного дослідження нотаріальних документів: предмета, об’єкта, завдань, методів;

– положення щодо визначення змісту стадії досудового розслідування, її етапів та меж, характеристики слідчих ситуацій при розслідуванні кримінальних правопорушень у нотаріальній сфері;

– порядок проведення слідчих (розшукових) дій, дотримання нотаріальної таємниці, залучення в якості понятих, спеціаліста представників органу юстиції;

– пропозиції щодо оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів, удосконалення нормативно-правового регулювання у цьому напрямку.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшої розробки та вирішення проблем методики розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів (акт впровадження у науково-дослідну роботу Національного університету державної податкової служби України від 02 лютого 2016 року);

– *законотворчій діяльності* – при внесення змін та доповнень до діючих норм КПК України, КК України, Закону України „Про нотаріат”, тощо в частині удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів;

– *навчальному процесі* – при підготовці підручників, навчальних посібників, розробці курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів і проведенні занять за

відповідними темами з навчальних дисциплін „Кримінальний процес”, „Криміналістика”, „Проблеми досудового розслідування”, „Нотаріат України” (акт впровадження в навчальний процес Національного університету державної податкової служби України від 01 лютого 2016 року);

– *практичній діяльності* – як рекомендації щодо процесуального забезпечення та виключення судової помилки у кримінальному судочинстві відносно кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів (довідка Апеляційного суду Київської області від 18 лютого 2016 року) та використання в практичній діяльності нотаріуса (довідка Міністерства юстиції України по Ірпінському міському нотаріальному округу Київської області від 24 лютого 2016 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України. Результати дослідження були оприлюднені та доповідалися на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: „Сучасні держава і право: теорія і практика” (07 грудня 2012 р., м. Ірпінь); „Верховенство права та правова держава” (16 – 17 травня 2014 р., м. Ужгород); „Застосування положень КПК України: проблеми та шляхи їх вирішення (до 3-ї річниці КПК України)” (20 листопада 2015 р., м. Ірпінь).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено в 8 наукових працях, серед яких 4 наукових статті, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом МОН України, одна – в іноземному фаховому виданні, та 3 тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура роботи визначається її метою, задачами, предметом дослідження, відповідає логіці наукового пошуку та вимогам МОН України та композиційно складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев’ять підрозділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінка, з яких основний текст дисертації – 198 сторінок, 6 додатків на 13 сторінках та список використаних джерел – 30 сторінок (251 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, ступінь її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв’язок роботи з науковими програмами, визначається об’єкт, предмет, мета, задачі та методи дослідження, висвітлюється наукова новизна, емпірична база, методологічна основа, практичне значення отриманих результатів та форми їх апробації.

Розділ 1 „Теоретико-правові засади розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів” складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 „Стан наукової розробленості проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів”* здійснено загальний огляд проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів, у наукових доробках з відповідної тематики.

Аналізуються наукові роботи у сфері: кримінальної процесуальної науки (джерела доказів, способи збирання доказової інформації тощо); кримінально-правові аспекти незаконних дій з документами (кримінальна відповідальність за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут та використання, охорона документообігу, підроблення як спосіб вчинення злочину); криміналістичного дослідження документів, їх підроблення, як загального (комплексного) характеру так і окремих різновидів документів; розвитку інституту нотаріату та нотаріального процесу; охорони нотаріальної таємниці.

За результатами моніторингу наукових пропозицій, висловлених в окремих монографічних роботах, найбільш наближених до тематики даного дисертаційного дослідження, акцентовано увагу на незначний спектр проведених наукових досліджень у сфері нотаріальної діяльності, що суттєво впливає на організацію виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів та їх розслідування і є практичною необхідністю.

У підрозділі 1.2 „Зміст криміналістичного дослідження нотаріальних документів” визначено предмет, об'єкт, завдання і методи (методика) криміналістичного дослідження нотаріальних документів.

У сфері нотаріального документування, виходячи із проаналізованих нормативно-правових приписів, виділено: 1) нотаріально посвідчені документи та їх різновид – прирівнювані до нотаріально посвідчених документи (заповіти, довіреності тощо); 2) документи, на підставі яких вчиняються нотаріальні дії; 3) реєстраційні документи щодо вчинених нотаріальних дій; 4) організаційно-розпорядчі документи.

Звернено увагу, що досить широко категорія „документ” вживається у нормативно-правовій базі нотаріату, але саме поняття „нотаріальний документ” не розкривається і для забезпечення якісного досудового розслідування важливим є формування чіткого розуміння нотаріальних документів, адже саме останні виступають безпосереднім предметом криміналістичних досліджень. Зазначено, що ключовою особливістю досліджуваних кримінальних правопорушень є підроблення саме нотаріальних документів – створених в результаті здійснення нотаріальної діяльності (зокрема, й удаваної (незаконної, фальшивої) діяльності).

Визначено, що зміст криміналістичного дослідження нотаріальних документів становлять загальні для криміналістичної науки складові цього процесу, але із притаманними даному різновиду документів особливостями, зумовленими характером закріпленої законом нотаріальної діяльності.

У підрозділі 1.3 „Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів” визначені основні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів та встановлено їх риси та слідові картини.

В дослідженні виокремлено кримінальні правопорушення, пов'язані з підробленням нотаріальних документів: 1) підроблення (складання і видача), збут і використання підроблених нотаріальних документів; 2) зловживання нотаріусами своїми повноваженнями; 3) отримання нотаріусом неправомірної вигоди за вчинення ним дій, з використанням наданих йому повноважень в інтересах третьої особи, що може тягнути підроблення нотаріальних документів та 4) вказані

кримінальні правопорушення у сукупності, зокрема, із шахрайством і фіктивним підприємництвом.

Для виокремлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, за об'єктивними і суб'єктивними ознаками, встановлено важливі для криміналістичної характеристики досліджуваних правопорушень, аналіз найбільш типових їх складів: 1) за ст. 358 КК України: а) підроблення нотаріальних документів особою, що не є нотаріусом, але мала доступ до печатки та штампу приватного нотаріуса; б) підроблення штампу та гербової печатки приватного нотаріуса певного реально існуючого нотаріального округу; в) підроблення офіційних документів для подальшого посвідчення нотаріусом та їх збут; г) підроблення підписів та рукописних записів в договорах, що посвідчуються нотаріусом, у присутності останнього (видання себе за іншу особу); 2) за ст. 358 у сукупності із ст. 190 або ст. 191 КК України: підроблення офіційних документів, що посвідчуються нотаріусом, з метою подальшого використання для заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайства) чи привласнення (розтрати) чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні; 3) за ст. 358 у сукупності із ст. 205 КК України: підроблення статутних і реєстраційних документів суб'єкта підприємницької діяльності; 4) за спеціальним суб'єктом вчинення злочину – нотаріусом: а) за ст. 358 у сукупності із ст. 365-2 КК України – зловживання наданими державою повноваженнями нотаріуса, з метою отримання неправомірної вигоди та завданням істотної шкоди; б) за ст. 358 у сукупності із ст. 192 КК України – із заподіянням майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою; в) за ст. 368-4 КК України – отримання нотаріусом неправомірної вигоди за вчинення ним дій, з використанням наданих йому повноважень в інтересах третьої особи, що може тягнути підроблення нотаріальних документів; 5) за ст. 369-2 КК України – отримання неправомірної вигоди за вчинення нотаріальних дій – вплив на нотаріуса з метою прийняття позитивного рішення на користь тієї чи іншої особи.

Зроблено висновок, що сліди вчинення цих кримінальних правопорушень проявляються у видозмінненні нотаріальних документів, підробці печаток, штампів, нотаріальних бланків, внесенні неправдивих відомостей до відповідних державних реєстрів у сфері нотаріальної діяльності, підробленні підписів, матеріалах, складених за підсумками перевірок контролюючими органами, органами досудового розслідування, прокуратури; засвідченому факті наявності будь-якої форми відчуження підробленого документу; ідеальні сліди.

У підрозділі 1.4 „Види, форма і способи підроблення нотаріальних документів та ознаки, що на них вказують” визначені види і форма підроблення нотаріальних документів та встановлені способи їх підроблення та ознаки, які на це вказують.

Вивчення практики та узагальнення наукових поглядів надало можливість стверджувати, що як правова категорія спосіб вчинення кримінального правопорушення має універсальне значення. Спосіб підроблення нотаріальних документів представляється у виді сукупності вмотивованих, цілеспрямованих і необхідних дій, зумовлених обстановкою, засобами і можливостями (здібностями) вчинення підроблення певною особою, спрямованих на створення такого документу для його збуту чи використання. Вибір особою певного способу вчинення

підроблення нотаріального документу зумовлений рядом факторів суб'єктивного (наявність досвіду, професійних знань і вмінь щодо способів підроблення документів, змісту нотаріальної діяльності (доступу до неї), можливостей використання таких документів, психологічні особливості особи злочинця) і об'єктивного характеру (час і місце вчинення кримінального правопорушення, ступінь складності виготовлення, переробки конкретного документу, печатки, наявність необхідних пристроїв).

Обґрунтовано, що доцільно розрізняти такі категорії як: спосіб підроблення, форма підроблення і вид підроблення. Процес підроблення нотаріального документу є протиправним триваючим явищем. Результатом цього процесу завдяки використанню певних прийомів, методів, умінь особи, є створення підробленого документа, що проявляється у формі його виготовлення або видозмінення для подальшого збуту (використання), тобто остання виступає зовнішнім відображенням даного злочинного явища. Матеріальне та інтелектуальне, повне і часткове підроблення видаються не його способами, а різновидами в розумінні криміналістичної класифікації, що виникають завдяки використанню того чи іншого способу (способів). Спосіб підроблення визнається системою нижчого порядку відносно форми і виду процесу підроблення як явища об'єктивної дійсності. Способи підроблення залежать від його виду: ксерокопіювання; електрографія; термокопіювання; виготовлення документів з форм плаского офсетного друку, за допомогою фотохімічного засобу, надрукованих з кліше, фотографічним способом (повне підроблення); механічна підчистка тексту; витравлювання (вибарвлення) тексту; дописки та виправлення в рукописному тексті; додруковування та виправлення в машинописному тексті; заміна аркушів документа; фальсифікація відтисків, печаток, штампів, підписів (часткове підроблення). Більшість ознак, що вказують на той чи інший спосіб підроблення документа, виявлених в криміналістиці, характерні для досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Особливими є лише ознаки можливого підроблення спеціального бланку нотаріального документа, зумовлені визначеними у нормативно-правовому порядку вимогами до нього, пов'язаними із наявністю відповідних кількісних та якісних показників.

Розділ 2 „Організація досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 „Початковий етап досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів” розглядаються підходи до визначення стадії досудового розслідування та слідчі ситуації притаманні їй початковому етапу.

На основі аналізу різних точок зору науковців зроблено наступні висновки: а) стадії кримінального провадження є самостійними його частинами, в яких проводяться певні процесуальні дії та приймаються процесуальні рішення згідно передбачених кримінальним процесуальним законом завдань; б) притягнення до кримінальної відповідальності є різновидом кримінальної процесуальної діяльності уповноважених на ведення досудового розслідування осіб, що виконують функцію обвинувачення в кримінальному провадженні, яка розпочинається із повідомлення

особі про підозру і закінчується прийняттям рішення щодо винуватості особи; в) етап досудового розслідування є певний період процедури вирішення кримінально-правового конфлікту в межах передбаченої кримінальним процесуальним законом форми, зумовленого наявністю доказової інформації, побудовою слідчих версій, процесуальними можливостями особи, що проводить розслідування та спрямованого на виконання завдань цієї стадії кримінального провадження.

У зв'язку з широким використанням підроблених нотаріальних документів у цивільно-правовому обороті і обмеженою можливістю суду реагувати на такі факти запропоновані нормативно-правові зміни щодо: окремої ухвали суду в цивільній справі (повідомлення суду); закріплення поняття „повідомлення про кримінальне правопорушення” в кримінальному процесуальному законі; розробки Порядку надсилання органам прокуратури (органам поліції) інформації про виявлені судами ознаки кримінальних правопорушень під час здійснення цивільного, адміністративного, господарського проваджень.

Залежно від обсягу існуючої на момент початку досудового розслідування інформації про вчинене кримінальне правопорушення, пов'язане з підробленням нотаріальних документів, автор встановив такі слідчі ситуації: 1) нотаріус заявляє про виявлене ним під час виконання своїх професійних обов'язків підроблення поданого особою документа; 2) факт підроблення документа встановлено при розслідуванні: заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайства) чи привласнення (розтрати) чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні; фіктивного підприємництва або іншого злочину; 3) про підроблений нотаріальний документ заявляє фізична або юридична особа, щодо яких він був використаний шляхом обману у тих чи інших правовідносинах; 4) підроблення нотаріального документа виявлено судом при розгляді цивільної, господарської, адміністративної справи або державною чи іншою установою, організацією, підприємством при виконанні ними своїх професійних функцій; 5) особу затримано під час виготовлення підробленого нотаріального документа (бланка, печатки) або його збуту, під час передачі нотаріусом спеціального бланка сторонній особі або передачі нотаріусу коштів чи іншої неправомірної вигоди за вчинення ним нотаріальної діяльності всупереч закону; 6) виявлено спеціальну техніку, спеціальні ознаки якої можуть вказувати на несанкціоноване виготовлення нотаріальних бланків або печаток нотаріуса.

У підрозділі 2.2 „Слідчі (розшукові) дії при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів” приділена увага встановленню та характеристиці, здійснюваних за цими видами кримінальних правопорушень, найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, охороні нотаріальної таємниці, запропоновані зміни і уточнення до законодавчих джерел.

На основі аналізу узагальнених даних вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ), анкетування слідчих найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів визначено огляд: документів, електронних документів, комп'ютерних та інших інформаційних систем нотаріуса, приміщення нотаріальної контори (робочого місця нотаріуса), місця виготовлення підробленого документа

(бланка, печатки). Такі огляди потребують участі власника приміщення офісу приватного нотаріуса або представника державної нотаріальної контори (архіву), приміщення яких оглядається, а також незаінтересованого спеціаліста з питань нотаріальної діяльності. Окрім того, криміналістична значимість інформації, що міститься в нотаріальних документах і є предметом нотаріальної діяльності та має специфічний статус таємниці, вказує на доцільність залучення двох понять – представників місцевого управління юстиції.

Зазначається, що юридичні гарантії охорони нотаріальної таємниці стосуються лише законної нотаріальної діяльності й при підробленні нотаріальних документів такі гарантії не діють. Підроблення нотаріального документа (бланка, печатки) і використання його в нотаріальному процесі повинно передбачати автоматичне зняття заборони проведення допиту в такому кримінальному провадженні стосовно відомостей про незаконні нотаріальні дії, у зв'язку з чим пропонувані відповідні зміни до ст. 8 Закону України „Про нотаріат” та ч. 3 ст. 65 КПК України.

Зроблено висновок, що допити при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням документів можуть бути різними залежно від носія інформації: особа, яка вчинила підроблення нотаріального документа; особа, яка замовила виготовлення підробленого нотаріального документа або знаряддя, приладів для такої діяльності; особа, яка збувала підроблений документ; особа, яка виявила підроблений документ чи у якої виник сумнів щодо його справжності; особа, яка є безпосереднім свідком створення, збуту чи використання підроблених нотаріальних документів.

У підрозділі 2.3 „*Особливості призначення і проведення експертиз нотаріальних документів*” визначені суб'єкти призначення експертних досліджень щодо з'ясування питань пов'язаних з підробленням нотаріальних документів та види експертиз, які призначаються.

Обґрунтовано, що суб'єктом призначення експертних досліджень щодо з'ясування питань, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів є особа, що проводить розслідування, (слідчий суддя, суд, зокрема, й за клопотанням сторони захисту). Результат такої експертизи (щодо сумнівного нотаріального документа, викладений у висновку експерта) має різний вплив на рішення особи, що призначила експертизу, зокрема, слідчий, констатуєчи факт підроблення і залучаючи висновок експерта як джерело доказів, встановлює обставини предмета доказування в кримінальному провадженні і планує подальші дії з розслідування.

Крім того, відмічається, що призначення експертних досліджень нотаріусом в межах вчинення нотаріальних дій впливає із законодавчих приписів, але його діяльність у напрямку призначення експертизи у випадку сумнівності поданого для вчинення нотаріальних дій документа потребує більш детального урегулювання в рамках розвитку теорії нотаріального процесу. При цьому нотаріус спираючись на безспірність факту внесення (не внесення) змін у документ (створення документу із неправдивою інформацією), керуючись персональною відповідальністю, вирішує можливість подальших нотаріальних дій на підставі експертизи та повідомлення відповідних правоохоронних органів про вчинене кримінальне правопорушення.

Розділ 3 „Процесуальне та інформаційне забезпечення розслідування підроблення нотаріальних документів в Україні” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 „Використання можливостей Міністерства юстиції України у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів” розглядаються можливості регулювання на нормативно-правовому рівні питань взаємодії органів досудового розслідування і органів Міністерства юстиції України.

Зазначається, що Міністерство юстиції України та його територіальні органи володіють значимим обсягом інформації щодо нотаріальної діяльності, яка може використовуватись при виявленні і розслідуванні відповідних кримінальних правопорушень. Однією із найпоширеніших форм використання потенціалу Міністерства юстиції при розслідуванні досліджуваних кримінальних правопорушень є залучення спеціалістів у сфері нотаріату для надання допомоги особі, що проводить розслідування, оскільки ця сфера характеризується специфічними рисами і потребує спеціальних знань не лише щодо процесу підроблення документа, а й особливостей здійснення нотаріальної діяльності. Напрямки, знаннями у яких повинні володіти спеціалісти у сфері нотаріату, є багатовекторними і зумовлені приписами різногалузевого законодавства.

Наголошено, що спостерігається нормативно-правова неузгодженість щодо підстав і оформлення звернень слідчого до органів юстиції, правові прогалини у закріпленні в кримінальному процесуальному законі можливостей слідчого у цьому напрямку. На практиці витребування документів у органів юстиції відбувається за трьома процесуальними документами: запитом, вимогою і постановою. Призначення позапланової перевірки діяльності нотаріуса оформляється зверненням, що не у повній мірі відповідає приписам КПК України та не має правового урегулювання у відомчих документах Міністерства юстиції України. У зв’язку з цим, пропонується в Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства серед підстав проведення позапланових перевірок нотаріальної діяльності виокремити вимогу правоохоронних органів (що може мати форму постанови слідчого).

У підрозділі 3.2 „Оптимізація процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів” визначено напрями оптимізації процесу розслідування та встановлені детермінанти вчинення кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів.

Оптимізація процесу виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів в значній мірі полягає у знанні детермінантів вчинення таких кримінальних правопорушень та забезпеченні правильної організації й доцільного, раціонального проведення процесуальних дій у передбачені розумні строки, а також запобіганню вчинення цих та інших суміжних кримінальних правопорушень. Специфічним чинником детермінації цих кримінальних правопорушень є поєднання спеціальних знань у сфері нотаріату та знань (умінь, таланту) щодо підроблення (виготовлення) нотаріальних документів.

Зазначено, що заходи у запобіганні підробленню нотаріальних документів повинні відштовхуватись від чинників їх детермінації, які можуть бути:

загальнодержавними (економічного, політичного, правовиховного характеру), що спрямовані на підвищення матеріального і духовного рівня громадян, їх правової культури; спеціальними (стосовно нотаріальної сфери): удосконалення нормативно-правової бази у нотаріальній, кримінальній, кримінальній процесуальній, судово-експертній сферах; розробка заходів захисту документів від підроблення, заходів взаємодії між органами юстиції (нотаріату, експертних установ), правоохоронними органами, судами (оптимізація використання криміналістичних обліків пошукового та довідкового призначення); посилення контролю за ввезенням, поширенням і використанням поліграфічної та копіювально-множильної техніки; уникнення часового розриву між випуском нових документів із спеціальними засобами захисту та надходженням інформації про них до споживачів, контролюючих і правоохоронних органів та ін.

ВИСНОВКИ

За предметом дослідження, згідно з визначеними науковими задачами, в дисертації із розглянутих проблем обґрунтовуються і висвітлені такі основні положення, висновки й рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети.

1. Загальний огляд стану наукової розробленості проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, засвідчує незначний спектр проведених досліджень у цій сфері за різними галузевими спеціальностями. Специфіка та особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, залишається поза увагою наукової спільноти, хоча комплексні розробки такої категорії як „документ” мають місце в кримінальній процесуальній, кримінально-правовій, криміналістичній науці.

2. Визначено, що зміст криміналістичного дослідження підроблення нотаріальних документів розкривається через такі складові: 1) предмет – закономірності виготовлення та функціонування (зміни, знищення, зберігання, реєстрації) нотаріальних документів; 2) завдання – виявлення за допомогою нотаріальних документів фактичних даних, важливих для проведення кримінального провадження; 3) об'єкт – матеріальний носій інформації, що має відношення до нотаріальної діяльності; 4) методи – сукупність прийомів і способів у пізнанні нотаріальних документів (їх створенні і функціонуванні).

3. Обґрунтовано, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів передбачає: 1) об'єднуючу категорію цих кримінальних правопорушень – пов'язаність з підробленням нотаріальних документів; 2) приналежність обстановки вчинення кримінальних правопорушень до сфери нотаріальної діяльності; 3) з об'єктивної сторони – альтернативні активні дії, спрямовані на підроблення, збут чи використання нотаріальних документів; 4) суб'єктний склад – загальний і спеціальний; 5) із суб'єктивної сторони – прямий умисел, (здебільшого, з обов'язковою наявністю спеціальної мети, подекуди – визначеної законом шкоди); 6) предмет доказування і сліди злочину визначаються з урахуванням особливостей об'єктів злочинних посягань, зумовлених діяльністю у нотаріальній сфері.

4. Визначено, що для кримінальних правопорушень у нотаріальній сфері, пов'язаних з підробленням документів, характерними способами підроблення є: повне підроблення і часткове підроблення (внесення змін, проставлення печаток); інтелектуальне (змістовне) та комбіноване підроблення (на справжньому нотаріальному бланку – лише інтелектуальне, досить часто пов'язане з підробленням підпису і печатки нотаріуса або при виданні себе за іншу особу – підпису цієї особи в присутності нотаріуса); за часом вчинення – підроблення до початку здійснення нотаріальної дії (пред'явлення, подання заздалегідь підробленого документу, зокрема, й нотаріального) і підроблення під час нотаріальної дії (нотаріусом).

5. Доведено, що особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, зумовлені сферою виявлення ознак таких кримінальних правопорушень. Залежно від наявної слідчої ситуації, початковими процесуальними діями слідчого є: огляд ймовірно підробленого предмета; огляд місця події (при наявності); опитування нотаріуса, чий підпис, печатка є на документі, інших осіб – тим чи іншим чином причетних до виявленого документа; звернення до Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів; вилучення документів і спеціальної техніки, за допомогою якої виготовлено документ (печатку, бланк); перевірка за криміналістичним обліками підроблених документів та обставин подібних нерозкритих кримінальних правопорушень.

6. Враховуючи особливості кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, до типових слідчих (розшукових) дій віднесено: огляд, обшук, допит, призначення і проведення експертизи; рідше – пред'явлення особи для впізнання, освідування, слідчий експеримент. Усі слідчі (розшукові) дії проводяться з дотриманням правил збереження нотаріальної таємниці. Особливості огляду спеціальних бланків нотаріальних документів пов'язані з перевіркою відповідних записів у Книзі обліку надходження бланків та обліку зіпсованих і анульованих бланків, а також через вільний доступ до Єдиного реєстру таких бланків.

7. Особливість експертних досліджень щодо з'ясування питань, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, зумовлена можливістю їх призначення як в межах, та і поза межами кримінального провадження, а також необхідністю вказівки у постанові про призначення експертизи на обов'язок експерта дотримуватись нотаріальної таємниці. Призначення і проведення експертизи у кримінальному провадженні при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, слід визнавати обов'язковою слідчою (розшуковою) дією. Типовими об'єктами експертизи визначено нотаріальні договори, текст яких викладено за допомогою друкарських засобів; спеціальні бланки нотаріальних документів; печатки нотаріусів. Зважаючи на спеціальні засоби захисту нотаріальних бланків та особливі вимоги до печатки нотаріуса, доцільним є призначення ідентифікаційної експертизи з використанням правил інформаційно-комп'ютерного (репрографії, знаковинтезуючих пристроїв ПК, електрофотографічних апаратів) і поліграфічного досліджень, судової сфрагістики.

8. Визначено, що використання наданих органам юстиції можливостей при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробленням нотаріальних

документів, існує у таких формах: допомога спеціаліста із залученням його до відповідних слідчих (розшукових) дій, отримання консультацій чи відповідей на запити органу досудового розслідування; взаємний обмін інформацією, призначення позапланових перевірок нотаріальної діяльності на вимогу слідчого. Ефективними напрямками використання інформації у сфері нотаріату, якою володіють органи юстиції, є: а) розшукова діяльність; б) проведення слідчих (розшукових) дій; в) складання портрета підозрюваного; г) встановлення зв'язку між схожими злочинними подіями; г) подолання протидії розслідуванню з боку працівників нотаріату (нотаріуса).

9. Обґрунтовано доцільність створення експертної колекції підроблень нотаріальних документів (бланків, штампів), виокремлення методики їх експертних досліджень та посилення технічних заходів пов'язаних із забезпеченням захисту спеціальних бланків нотаріальних документів, печатки нотаріуса; розробки експертної методики дослідження підроблення нотаріальних документів; забезпечення нотаріальних контор необхідними засобами перевірки справжності сумнівного документа.

10. З метою усунення законодавчих колізій і прогалин в частині удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, пропонується: 1) внесення змін до ст. 358 КК України щодо: а) підроблення не лише самого документу, а й підпису на ньому; уникнення вказівки лише на приватного нотаріуса; в ч. 2 – зазначення нотаріуса; б) вжиття відносно нотаріального бланку лексеми „підроблення” замість „виготовлення”; в) урахування такого різновиду нотаріальної діяльності як підтвердження прав особи (примітка до ст. 358 КК України); 2) внесення змін і доповнень до КПК України щодо: закріплення поняття „повідомлення про кримінальне правопорушення” де передбачити визнання інформації суду щодо кримінального правопорушення, яка міститься в окремій ухвалі (повідомленні), повідомленням про кримінальне правопорушення, з відповідним реагуванням на нього (ст. 3); можливості органу досудового розслідування встановлювати причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 38); вручення письмового повідомлення про звільнення особи від обов'язку зберігати професійну таємницю (при наявності достатніх підстав вважати, що нотаріальний документ підроблено) (доповнення ч. 3 ст. 65); 3) узгодження приписів Закону України „Про нотаріат” (ст. 8-1), Правил ведення нотаріального діловодства з КПК України щодо оперування термінами „тимчасовий доступ до нотаріальних документів”, „тимчасове вилучення нотаріальних документів”; визначення порядку доступу і вилучення, тощо; 4) розробка Порядку надсилання органам прокуратури (органам внутрішніх справ) інформації про виявлені судами ознаки кримінальних правопорушень під час здійснення цивільного, адміністративного, господарського проваджень; Порядку інформаційної взаємодії між органами юстиції і правоохоронними органами; 5) серед підстав проведення позапланових перевірок нотаріальної діяльності у Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства виокремлення вимоги правоохоронних органів, та інші.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мілевська А.О. Захист від підробки документа, викладеного на спеціальному нотаріальному бланку / А.О. Мілевська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – Вип. 8. – Серія Юриспруденція. – С. 158 – 161.
2. Мілевська А.О. Способи підробки нотаріальних документів та їх ознаки / А.О. Мілевська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2014. – № 2 (65). – С. 208 – 213.
3. Мілевська А.О. Нотаріальний документ як об'єкт криміналістичного дослідження / А.О. Мілевська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2015. – № 1 (65). – С. 208 – 213.
4. Мілевська А.О. Особливості слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних із підробленням нотаріальних документів / А.О. Мілевська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 5. – С. 72 – 80.
5. Милевская А.А. Применение временного доступа к вещам и документам при расследовании преступлений, связанных с подделкой нотариальных документов / А.А. Милевская // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2015. – № 4 – С. 76 – 80.
6. Мілевська А.О. Особливості криміналістичного дослідження документів нотаріусом / А.О. Мілевська // Сучасні держава і право: теорія і практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ірпінь, 07 грудня 2012 р.). – Ірпінь, 2012. – С. 211 – 213.
7. Мілевська А.О. Проблематика судової експертизи нотаріусом / А.О. Мілевська // Верховенство права та правова держава : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 16-17 травня 2014 р.). – Ужгород, 2014. – С. 222 – 224.
8. Мілевська А.О. Порядок призначення експертизи нотаріальних документів / А.О. Мілевська // Застосування положень КПК України: проблеми та шляхи їх вирішення (до 3-ї річниці КПК України) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ірпінь, 20 листопада 2015 р.). – Ірпінь, 2015. – С. 248 – 253.

АНОТАЦІЯ

Мілевська А.О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2016.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню сучасних проблем досудового провадження кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів. Проведений аналіз стану наукової розробленості проблем

розслідування, встановленні зміст та ознаки криміналістичного дослідження нотаріальних документів, види, форма і способи їх підроблення. Запропоновано використання в криміналістичному дослідженні широкої концепції категорії „нотаріальний документ”. Виокремлено кримінальні правопорушення, пов’язані з підробленням нотаріальних документів, за об’єктивними і суб’єктивними ознаками та надано їм криміналістичну характеристику. З’ясовано особливості початкового етапу досудового розслідування та призначення і проведення експертизи нотаріальних документів, визначенні слідчі (розшукові) дії, властиві розслідуванню кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів. Приділена увага збереженню нотаріальної таємниці, особливості огляду спеціальних бланків нотаріальних документів.

Визначено напрямки процесуального забезпечення та оптимізації процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів, зокрема, щодо інформаційної взаємодії органів юстиції (нотаріату), правоохоронних органів і суду, використання спеціальних знань у сфері нотаріату та підроблення документів

Внесені пропозиції щодо усунення законодавчих колізій і прогалин в частині удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з підробленням нотаріальних документів. Запропоновано внесення ряд змін і доповнень до КК України, КПК України, Закону України „Про нотаріат”, Правил ведення нотаріального діловодства, розроблення Порядку надсилання органам прокуратури (органам внутрішніх справ) інформації про виявлені судами ознаки кримінальних правопорушень під час здійснення цивільного, адміністративного, господарського провадження, Порядку інформаційної взаємодії між органами юстиції і правоохоронними органами.

Ключові слова: досудове слідство, початкові процесуальні дії, криміналістична характеристика, документ, нотаріальний документ, стадія, етап, слідчі (розшукові) дії, способи підроблення документів, експертиза нотаріальних документів, слідча ситуація, допит, нотаріальна таємниця, оптимізація досудового розслідування.

АННОТАЦІЯ

Милевская А.А. Особенности расследования уголовных преступлений, связанных с подделкой нотариальных документов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Университет государственной фискальной службы Украины, Ирпень, 2016.

В диссертации рассмотрены теоретико-методологические основы особенностей расследования уголовных преступлений, связанных с подделкой нотариальных документов.

Проанализировано состояние научной разработанности проблем расследования, установлено содержание и признаки криминалистического исследования нотариальных документов, виды, форма и способы их подделки. Предложено

использование в криминалистическом исследовании широкой концепции категории „нотариальный документ”.

Обращено внимание, что для обеспечения качественного досудебного расследования важным является формирование четкого понимания нотариальных документов. В связи с этим, указано, что для криминалистического исследования нотариальным документом является любой документ, созданный или используемый при осуществлении нотариальной деятельности (нотариальных действий), что имеет значение для решения задач уголовного судопроизводства, охватывается понятием „нотариальный документ” в контексте проведения криминалистического исследования.

Сделан вывод, что следы совершения этих уголовных правонарушений проявляются в видеизменения нотариальных документов, подделке печатей, штампов, нотариальных бланков, внесении ложных сведений в соответствующие государственные реестры в сфере нотариальной деятельности, подделке подписей, материалах, составленных по итогам проверок контролирующими органами, органами предварительного расследования, прокуратуры; завершенном факте наличия любой формы отчуждения поддельного документа; идеальных следах. Способы подделки зависят от их вида: ксерокопирование; электрография; термокопирование; изготовление документов из форм плоского офсетной печати, с помощью фотохимического средства, напечатанных с клише, фотографическим способом; механическая подчистка текста; вытравливания текста; дописки и исправления в рукописном тексте; исправления в машинописном тексте; замена листов документа; фальсификация оттисков, печатей, штампов, подписей.

Учитывая особенности уголовных преступлений, связанных с подделкой нотариальных документов, к типичным следственным (розыскным) действиям отнесены: осмотр, обыск, допрос, назначение и проведение экспертизы; реже – предъявление лица для опознания, освидетельствование, следственный эксперимент. Все следственные (розыскные) действия проводятся с соблюдением правил хранения нотариальной тайны.

Сделан вывод, что допросы при расследовании уголовных преступлений, связанных с подделкой документов могут быть различными в зависимости от носителя информации: лицо, совершившее подлог нотариального документа; лицо, заказавшее изготовление поддельного нотариального документа или прибор для такой деятельности; лицо, сбывавшее поддельный документ; лицо, обнаружившее поддельный документ или в которого возникло сомнение относительно его подлинности; лицо, являющееся непосредственным свидетелем создания, сбыта или использования поддельных нотариальных документов.

Внесены предложения по устранению законодательных коллизий и пробелов в части совершенствования досудебного расследования уголовных преступлений, связанных с подделкой нотариальных документов. Предложено внесение ряд изменений и дополнений в УК Украины, УПК Украины, Закон Украины „О нотариате”, Правил ведения нотариального делопроизводства, разработка Порядка направления органам прокуратуры (органам внутренних дел) информации о выявленных судами признаках уголовных преступлений при осуществлении гражданского, административного, хозяйственного производств, Порядка

информационного взаимодействия между органами юстиции и правоохранительными органами.

Ключевые слова: досудебное следствие, документ, нотариальный документ, стадия, этап, следственные (розыскные) действия, способы подделки документов, экспертиза нотариальных документов, следственная ситуация, нотариальная тайна, оптимизация досудебного расследования.

SUMMARY

Milevska A.O. Features of investigation of the criminal offenses connected with a forgery of notarial documents. – Manuscript.

The dissertation for the competition of a scientific degree of Candidate of Science (Law) on a specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operative-investigation activity. – University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin', 2016.

The dissertation is devoted to complex research of modern problems of pre-judicial production of the criminal offenses connected with a forgery of notarial documents. The scientific readiness of problems of investigation is analyzed, contents and signs of criminalistic research of notarial documents, types, a form and ways of their fake are established. Use in criminalistic research of the wide concept the category «notarial document» is offered. The criminal offenses connected with a forgery of notarial documents on objective and subjective signs are allocated and their criminalistic characteristic is given. Features of the initial stage of pre-judicial investigation and appointment and carrying out examination of notarial documents are found out, the investigative (search) actions inherent in investigation of the criminal offenses connected with a forgery of notarial documents are defined. The attention is paid to preservation of notarial secret, features of survey of special forms of notarial documents. The directions of procedural providing and optimization of process of investigation of the criminal offenses connected with a forgery of notarial documents, in particular, of information exchange of judicial authorities (notariate), law enforcement agencies and court, use of special knowledge in the sphere of a notariate and forgery are defined.

Offers on elimination of legislative collisions and gaps regarding improvement of pre-judicial investigation of the criminal offenses connected with a forgery of notarial documents are made. Modification and additions in CC of Ukraine, the CPC of Ukraine, the Law of Ukraine «About a notariate», Rules of conducting notarial office-work, development of the Order of the direction to bodies of prosecutor's office (law-enforcement bodies) of information on the signs of criminal offenses revealed by courts at implementation of civil, administrative, economic productions, the Order of information exchange between judicial authorities and law enforcement agencies is offered.

Key words: pretrial investigation, initial procedural actions, criminalistic characteristic, document, notarial document, stage, stage, investigative (search) actions, ways of forgery, examination of notarial documents, investigative situation, interrogation, notarial secret, optimization of pre-judicial investigation.

Підписано до друку 18.05.2016 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Замов. № _____
Видруковано в Університеті
державної фіскальної служби України.
08201, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31